

Echec et pape

Et pourtant on avait bien fait les choses. Le Saint Siège d'Etchmiadzine était très largement représenté avec toute la solennité qu'impose pareille visite officielle. Une vingtaine d'évêques, d'archevêques, d'Arménie et de la diaspora, ainsi que quatre-vingts laïcs bienfaiteurs arméniens du Saint Siège venus des Etats-Unis et de la Fédération de Russie pour l'essentiel, accompagnaient Sa Sainteté Karékine II, Catholico de Tous les Arméniens, pour ce voyage dans la Cité papale. L'accueil de Benoît XVI dans ce haut lieu symbolique, fut cordial et « fraternel ». Le programme de cette rencontre comportait prières, recueillement, audience, remise du titre de docteur honoris causa

Quand deux papes se rencontrent...

à S.S. Karékine II, visite de la statue de Saint Grégoire l'Illuminateur, fondateur de l'Eglise Apostolique d'Arménie, qui se trouve dans l'une des niches à l'extérieur de la Basilique, et célébration des Vêpres en la Basilique Saint Paul-Hors-les-Murs.

Mais que retenir des propos tenus par le chef du Vatican concernant « l'histoire récente de l'Eglise Apostolique d'Arménie écrite avec les couleurs contrastées de la persécution et du martyre, de l'ombre et de l'espoir, de l'humiliation et de la renaissance spirituelle », ou encore les « Arméniens chrétiens

Le Saint-Siège d'Etchmiadzine était très largement représenté.

victimes de cruelles persécutions », ce « peuple humilié et renaissant », propos qui devaient clore la partie sensible de ce rendez-vous œcuménique de quatre jours ? Paroles empreintes de la bienveillante compassion papale, mille fois entendues, ressassées, répercutées à travers les cinq continents depuis bientôt un siècle à trois générations d'Arméniens. Le terme génocide n'ayant pu franchir le saint gosier, le discours de Benoit XVI sonnait creux, vidé de ce qui aurait dû être sa substance spirituelle. Avec tout le respect dû à sa fonction et à sa personne, force est de constater qu'il n'est pas courageux ce Pape, chrétien exemplaire censé représenter une masse de 1,115 milliard de fidèles, pourtant mieux placé que tout autre pour effectuer ce qu'on appelle son « devoir de mémoire ». A l'opposé de son prédécesseur Jean-Paul II, lequel, lors de sa visite en Arménie en 2000, avait reconnu et condamné le génocide arménien, une prise de position audacieuse mais ferme qui lui avait valu les récriminations habituelles de la Turquie. En louvoyant avec le terme GENOCIDE et ayant fait ami ami avec la Turquie jusqu'à se prononcer pour son entrée dans l'Europe, le Saint Père croit-il donc être définitivement absous de ses déclarations antérieures prononcées contre l'Islam peu avant son voyage en terre ottomane en 2006 ? En dépit des sourires de circonstance, Ankara a la dent dure et la digestion difficile. Benoit XVI devrait le savoir.

Aussi, aura-t-il fallu, et nous lui en rendons grâce, que Sa Sainteté Karékine II, prenne sur lui de demander haut et fort, devant 20 000 personnes rassemblées sur la place Saint-Pierre, la reconnaissance universelle du génocide arménien et la désignation claire des responsables des crimes, sous-entendant que le temps des jérémiades était révolu. Pour les Arméniens, le constat de cette visite annoncée à grands sons de cloches est déconcertant. L'événement a montré que la politique et la diplomatie du Vatican ne se distinguent guère de celles des Etats laïcs. La Vérité n'étant pas son apanage naturel comme on aurait aimé le croire, il est apparu en cette occasion, dans toute sa banalité, un Etat moins que tout autre car sans même une justification d'intérêt économique. Quelle belle occasion manquée ! Le grand moment œcuménique qui devait sceller le rapprochement entre l'Eglise Apostolique d'Arménie et l'Eglise catholique romaine aura tout simplement raté son rendez-vous.

Gérard Varoujan Dédéyan ◀

Politique 2

Le temps de la **pipol... itique**

Récompense 3

Atom Egoyan reçoit le prix Dan David

Innovation 4

Un **dictionnaire électronique** bilingue franco-arménien en téléchargement

5

Տազնապար Հայաստանեայց Եկեղեցոյ Մէջ

6

Երկիրաճութեամբ Մերձեանք 1915 ին

8

Վարազղայան Յարութինեան

EXPOSITION 10

Goya maître absolu de la gravure

THÉÂTRE 11

Simon Abkarian *Pénélope, ô Pénélope*, un hymne à la femme, à la mère

Musique 12

Nigoghos Tigranian Sauveur de la musique arménienne

Tout fout l'camp, mais vive la pipol... itique

Tirillées entre le bling bling et le pipol, entre le clinquant et les célébrités, les pôles d'intérêt de nos sociétés ont changé. Bravo les médias, même celles dites sérieuses, qui veulent nous faire avaler la pilule amère des problèmes de notre quotidien devenu morose par la vertu des engagements non tenus de notre président. On en oublierait les cohortes toujours plus nombreuses de gens fouillant les poubelles pour survivre. L'interview récente de Dadu, la maman de Sarkozy, sur internet fera-t-il remonter la cote de popularité de son président de fils ? Suite dans le prochain sondage.

Les presses française et européenne se sont donc emparées de l'effet Carla-Sarkozy sur certains dirigeants de nos sociétés. Exemple : suite à la visite en Grande-Bretagne de notre couple présidentiel, on apprend qu'à l'instar de Nicolas Sarkozy, l'épidémie gagne à présent les quinquagénaires mâles britanniques, mariés à des femmes bien plus jeunes qu'eux et, selon des statistiques tout ce qu'il y a de sérieux, le nombre d'hommes se faisant injecter du Botox dans les rides du visage a triplé à la suite du passage de Carla à Londres. Ce que l'on ne sait pas, c'est que 26 % des petits Britanniques âgés de trois ans vivent sous le seuil de pauvreté et qu'un Anglais sur cinq est considéré pauvre dans la riche Angleterre.

Autre exemple, l'Italie, qui, avec son légendaire **Silvio Berlusconi** dont la petite taille fait les délices des caricaturistes, n'est pas à la traîne. Moqué par les médias, on se souviendra de la colère du Cavaliere : « *Contrairement à ce que prétendent mes détracteurs, je mesure cinq centimètres de plus que*

Poutine et Nicolas Sarkozy, c'est dire si je suis plus grand qu'eux », avait assuré le plus

sérieusement du monde le Premier ministre italien dont le visage cramoisi tenait moins à la colère qu'à un excès de maquillage (afin de dissimuler un nième lifting). On en oublierait son annonce aux Italiens de temps difficiles en perspective... et les quatre ministères dont celui de l'Intérieur, confiés à l'extrême droite.

Plus au sud, c'est la nouvelle ministre de la Défense espagnole, **Carme Chacon**, qui fait parler d'elle. L'image de sa descente d'avion en Afghanistan a fait le tour du monde.

Chemise blanche, bottes de protection et... enceinte de sept mois. On peut imaginer l'effet psychologique produit sur les talibans, les porteurs de la burka, et

l'embarras du général espagnol à ses côtés. Mais savez-vous qu'à la différence des pays du nord de l'Europe, une grande majorité des jeunes Espagnols entre 16 et 30 ans vivent dans leur famille de naissance dont la forte baisse de la fécondité a fait diminuer la taille. Ils échappent ainsi à la pression de la pauvreté, plus menaçante quand ils vivent seuls, et que le marché de l'emploi leur est peu favorable.

A l'est, notre président a fait un émule, et pas le moindre, en la personne de l'austère Poutine subjugué dit-on par **Alina Kabayeva**, jeune de 25 ans, célèbre gymnaste russe et parlementaire à la Douma. Vladimir a beau démentir les rumeurs concernant son divorce d'avec Ludmilla, celle-ci persiste, renforcée par son goût avoué et affiché pour les jolies femmes. Le malheureux journal qui a osé annoncer la nouvelle s'est vu interdit de publication. On ne plaisante guère dans la Sainte Russie où le nombre de milliardaires a doublé en un an. Si à eux seuls, les cent Russes les plus riches accumulent 522 milliards de dollars et peuvent s'offrir champagne et caviar à tous leurs repas, 46 millions de leurs concitoyens vivant avec moins que le minimum vital se contentent de patates à longueur d'année.

Poutine subjugué, dit-on, par Alina Kabayeva

Et pendant ce temps-là...

Un président miro

... de l'autre côté de l'Atlantique, le fervent méthodiste locataire de la Maison Blanche, persuadé d'être investi d'une mission divine et placé à la tête de l'Amérique par le ciel, annonce sans vergogne que les Etats-Unis arrêteront l'augmentation des émissions de gaz à effet de serre en... 2025. Mais d'ici là, bonjour les dégâts, que ses successeurs se débrouillent. Qu'ils arrêtent la guerre ruineuse d'Irak si ça les chante. C'est comme le Brésil, aux favelas toujours là, plus misérables que jamais, qui voit avec inquiétude la montée des critiques contre les agrocarburants, dont il est le deuxième producteur mondial alors que le rapporteur spécial des

Nations Unies pour le droit à l'alimentation, le Suisse **Jean Ziegler**, avait qualifié cette production de « crime contre l'humanité ». Et la Chine donc ! Certes, elle pollue moins que l'Amérique mais elle n'en est pas moins vorace pour autant. Le géant asiatique mène son économie à un train d'enfer et ses paysans meurent sous les effets de pollutions démentielles. En 2005, des tonnes de benzène avaient été déversées « par erreur » dans la rivière Songhua entraînant le déplacement de plusieurs millions de personnes. Depuis rien n'a changé. On dit aussi que les eaux souterraines sont impropres à la consommation pour un tiers de la population rurale, soit 300 millions de personnes, une brouille. La boulimie chinoise de matières premières provoque des désastres écologiques partout dans le monde, l'importation massive de bois entraîne la disparition de millions d'hectares de forêts en Sibérie, en Amazonie et en Afrique. 70 % des meubles fabriqués en Chine sont destinés à l'exportation, surtout vers l'Occident. Merci aux jeunes paysannes qui fabriquent 70h/semaine durant, les jouets de nos chères têtes blondes pour un salaire de 80€ par mois. Que penser enfin de ce rapport du Bureau International du Travail selon lequel la population totale d'enfants de 5 à 17 ans intervenant dans des activités économiques est estimée à 352 millions dont 73 millions ont moins de 10 ans ?

L'indifférence de certains Etats quant aux conséquences de la destruction de la planète Terre par réchauffement climatique, déforestation, disparition d'espèces, pollution de l'air, de l'eau... et de nos esprits, empoisonnement de nos cultures, développement des cancers... nous a désormais projetés dans l'absurde. La bêtise et la cupidité ont de beaux jours devant elles.

Gérard Varoujan Dédéyan ◀

Cet été, Armavia
opérera chaque samedi
un vol direct
de Marseille
à Erevan

SABERATOIRS
Le spécialiste du voyage en Arménie

SABERATOIRS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
Tél : 01 42 61 51 13 – Fax : 01 42 61 94 53
armenie@saberatoirs.fr

SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
Tél : 04 78 60 13 66 – Fax : 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com

WASTEELS
67, La Canebière 13001 Marseille
Tél : 04 95 09 30 60 – Fax : 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr

Par la musique **accorder** toutes les voix et **toutes les différences**

Nous avons très rarement l'occasion d'aborder dans les colonnes de notre journal les actions, très souvent bénévoles, menées par de nombreuses associations en faveur des handicapés parmi lesquels figurent des originaires arméniens. Nous nous devions de faire amende honorable.

Un grand coup de chapeau à l'association « Symphonie » qui, depuis 18 ans, aide de jeunes handicapés en région parisienne à réduire ou à stabiliser leurs difficultés grâce à la musique !

Ces jeunes élèves de **Michèle Fouchard** et de son équipe de professeurs partagent leur passion pour la musique avec de nombreux autres élèves valides. Et plusieurs fois par an tous ensemble se produisent en public avec un orchestre de musiciens professionnels. Le dernier concert a eu lieu le 21 mai au théâtre de la Celle-Saint-Cloud (Yvelines), où

Jean-Frédéric Neuburger, un des plus grands (et plus jeunes) pianistes français, auréolé de nombreux prix internationaux, est venu jouer avec eux, pour le plus grand plaisir des élèves musiciens et des auditeurs. Homme de cœur, il a offert à **Marie-Sophie Andréassian** (au centre sur la photo) de l'accompagner sur un second piano. Ce fut un moment d'intense émotion et les bravos justifiés. **Longue vie à l'association Symphonie !**

Rencontre Kouchner-Nalbandian

Le ministre des Affaires étrangères et européennes, M. Bernard Kouchner, a

reçu le lundi 5 mai son nouvel homologue arménien, M. Edward Nalbandian, qui effectuait à Paris sa première visite en qualité de ministre des Affaires étrangères. Cette rencontre a permis aux deux ministres d'évoquer la situation au Karabagh, à la veille de la réunion organisée en marge du Conseil de l'Europe à Strasbourg par les co-

Présidents du Groupe de Minsk et à laquelle participent les ministres des affaires étrangères d'Arménie et d'Azerbaïdjan. Cette rencontre a également permis d'aborder les différents aspects des relations bilatérales ainsi que les relations entre l'Arménie et la Turquie.

Hayandar

Hayandar, l'équivalent de notre Office National des Forêts (ONF) espère pouvoir récupérer 4400 hectares de forêts arméniennes en 2008. Hayandar achètera, grâce à un financement de 400 millions de drams dont une partie provient d'une subvention de l'Etat et l'autre d'un don du gouvernement japonais, plus d'un million de plants et de buissons auprès de pépiniéristes privés pour les replanter à travers le pays. Selon Roupen Petrossian, responsable de l'association, Hayandar a déjà reboisé 7 420 hectares.

Atom Egoyan reçoit le Prix Dan David

Le Prix Dan David* est accordé annuellement depuis 2001 par l'homme d'affaires et philanthrope israélien Dan David. Chaque année, des domaines spécifiques sont choisis dans les catégories temporelles du Passé, du Présent et de l'Avenir. Atom Egoyan fait des films depuis plus de 25 ans. En le choisissant, le jury a souhaité mettre en valeur « ses travaux dépeignant l'histoire arménienne et sa culture » et plus particulièrement son film datant de 2002, *Ararat*. Il recevra son prix d'une valeur d'un million de dollars avec les deux autres lauréats, le dramaturge Tom Stoppard et l'écrivain Amos Oz.

*Le prix Dan David distingue et encourage les travaux interdisciplinaires et novateurs qui dépassent les frontières et paradigmes traditionnels. Les valeurs affirmées sont l'excellence, la créativité, la justice, la démocratie, le progrès, et la promotion des réussites scientifiques, techniques et humaines qui bénéficient au monde entier.

Relancer l'agriculture

Dès le mois prochain, l'Arménie va recevoir, en provenance du Japon, du matériel performant pour la récolte des céréales, des moissonneuses-batteuses et des tracteurs, a annoncé le vice-ministre de l'Agriculture, Samvel Galstian, pour qui obtenir une bonne récolte dépend d'abord de la bonne technique. *Il était temps de s'en apercevoir.* L'Arménie va importer 33 tracteurs de 80 CV du Japon et de Chine et divers autres matériels de Pologne.

L'Arménie en chiffres....

- Environ 11 000 tonnes de café ont été importées en Arménie l'année dernière. Seyran Yeritsian, chef du département marketing au ministère de l'Agriculture, a déclaré qu'environ 4 500 tonnes de café ont été consommé à l'intérieur du pays et que le reste avait été vendu à la Géorgie, l'Ukraine et la Russie.

- En 2007, la consommation moyenne de café par personne a été de 1,4 kg, du thé d'environ 100 grammes et du sucre 35 kg. L'Arménie a importé 88 000 tonnes de sucre en 2007 contre 57 000 en 2006 et 103 000 tonnes en 2005. Quant à la production nationale, elle est de 3 300 tonnes.

9 mai 2008 : le Premier ministre et le président de l'Assemblée nationale arménienne ont rendu hommage aux héros de Chouchi.

« La libération de Chouchi est devenue le point de départ historique du peuple arménien », a déclaré le général-colonel Kourken Dalibaltayan.

**ASSOCIATION ARMÉNIENNE
D'AIDE SOCIALE**

**Au service des Arméniens
depuis 1890**

Siège Social: 77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. 01 48 78 02 99 - Télécopie 01 42 80 61 45
Email : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées :
Montmorency (Val d'Oise) : 01.39.83.20.67
Gonesse (Val d'Oise) : 01.39.85.24.24
Saint Raphaël (Var) : 04.94.19.51.50

En Arménie :
**FONDATION FRANCO-ARMÉNIENNE
POUR LE DÉVELOPPEMENT**
13/3 Khandjian, Erevan, frenchfund@web.am

L'Uruguay accueille l'UGAB

100
1906-2006

Cette année, du 7 au 13 juillet, c'est l'Uruguay qui accueillera à Montevideo les athlètes arméniens du monde entier à l'occasion des XVIIIe Jeux mondiaux de l'UGAB.

C'est Beyrouth qui avait accueilli l'événement en premier en 1955. Cette année, l'UGAB Montevideo présidée par Hagop Chamikian et le Comité des Jeux Mondiaux présidé

par Rupen Topalian, désirent mêler compétitions sportives, événements sociaux et excursions. **La date limite d'inscription est le 13 juin.**

Un dictionnaire électronique ?

Nous avons le plaisir d'annoncer la sortie – **disponible sur CD-Rom ou en téléchargement – du e-Lexique Machtotz**. Il s'agit d'un dictionnaire et lexique (mot et traduction) **arménien occidental / français et français / arménien occidental**.

Deux associations sont à l'origine de ce lexique : Le Collège du Dictionnaire Machtotz de Genève et le Collège Dictionnaires Machtotz France de Paris. Les deux collèges ont pour objet la préparation d'outils informatiques destinés à faciliter l'accès à la langue arménienne.

Les données du lexique sont issues des ouvrages publiés en 2000 de Krikor Chahinian et Haroutioun Kurkdjian que la maison d'édition Chirak de Beyrouth a obligeamment mises à la disposition de Machtotz afin d'être transférées sur support informatique.

Le vocabulaire contenu comporte environ 32 000 mots ou expressions en arménien et 35 000 en français.

Jusqu'ici, l'absence ou les insuffisances des dictionnaires bilingues arménien/français était un obstacle majeur pour les francophones qui désiraient apprendre l'arménien. C'est pourquoi nous saluons avec intérêt la sortie du e-Lexique Machtotz.

Même si les défauts des anciens dictionnaires, publiés depuis la seconde moitié du xxe siècle, y restent relativement présents (absence d'explication des équivalents arménien-occidental ou français correspondant à des acceptations différents du mot-vedette ; insuffisance d'indications sur les régimes des verbes ; manque d'exemples empruntés à la langue courante, etc.), cette première mouture d'un lexique électronique doit être

accueillie avec satisfaction, car l'avantage du support informatique est de **permettre des extensions et des évolutions**.

Ainsi le travail actuellement en cours de Zoulal Kazandjian sur les différents sens ou emplois possibles de chaque mot (avec des exemples) et sur de nombreuses explications grammaticales sera **prochainement incorporé au programme Machtotz**.

Le logiciel comporte aussi une correction automatique des erreurs d'orthographe. Ainsi, les difficultés rencontrées le plus couramment en arménien occidental (différence entre le ké et le kim, entre le ta et le to) n'empêchent pas l'utilisation du dictionnaire. Autre avantage, il reconnaît tous les mots arméniens ou français même dans une orthographe approximative. Enfin, pour les utilisateurs qui parlent l'arménien sans avoir l'habitude de l'écrire, il existe une transcription phonétique très facile d'emploi.

Au fur et à mesure que se complétera et s'affinera son riche contenu linguistique, ce lexique électronique rendra service à un nombre de plus en plus grand d'utilisateurs.

Vardé

Pour tous renseignements :

Site Internet : www.machtotz.com

Adresses électroniques :

France : cdmfrance@machtotz.com

Suisse : cdmsuisse@machtotz.com

Adresse postale :

Collège Dictionnaires Machtotz France,

34, avenue des Champs Elysées, 75008 Paris

DIPLOMATIE

« Les relations irano-arméniennes ne se font au détriment d'aucun pays tiers », a déclaré mardi le porte-parole du ministère arménien des Affaires

étrangères, **Tigran Balayan** précisant que l'Arménie aspire à promouvoir la même coopération avec tous ses voisins et rappelant que l'Iran, pays voisin de l'Arménie, abrite une grande communauté arménienne historique.

Récemment, le Département d'Etat américain a évoqué, dans son rapport annuel sur le terrorisme baptisé « Country Reports on Terrorism », que les visites officielles du président iranien Mahmoud Ahmadinejad et du ministre iranien de la Défense Mostafa Najjar en Arménie avaient consolidé les relations entre les deux pays et encouragé la coopération irano-arménienne dans l'élaboration des projets communs dans les domaines du transport et de l'énergie.

Selon le rapport, une telle coopération a influencé l'Arménie, qui s'oppose actuellement aux sanctions contre l'Iran, à l'instar d'autres membres des Nations-Unies.

C'est reparti pour un tour.

Les présidents d'Arménie et d'Azerbaïdjan doivent se rencontrer début juin en marge d'un sommet informel des chefs d'Etat de la CEI à Saint-Petersbourg. Ce sera la première rencontre à ce niveau entre les deux hommes.

Les 20 ans de l'École arménienne Markarian-Papazian : une splendide et exceptionnelle célébration vous attend

L'école arménienne Markarian-Papazian de Lyon, par son excellente réputation, caracole au sommet du classement des meilleures écoles lyonnaises. En effet, les retours d'évaluation des élèves entrant en 6e révèlent des notes comprises entre 14/20 et 16/20, alors que la moyenne en Rhône-Alpes se maintient à 12,75.

En outre, une élève de CM2 vient d'obtenir le prix de composition française décerné par le jury départemental de l'ordre des palmes académiques. Par ailleurs, une enseignante a choisi cette école pour valider son diplôme.

C'est pourquoi, Monsieur Maurice Gazarian, président de l'O.G.E.A., son équipe ainsi que les professeurs émérites de l'école ont, une nouvelle fois, réuni leur motivation, leur énergie, et leur dévouement au service de l'école, afin de lui offrir un vingtième anniversaire digne de sa renommée.

Ainsi, une extraordinaire fête champêtre aura lieu le dimanche 15 juin 2008 au Parc municipal de Sathonay-Village, à partir de 11h.

Le programme, sera riche en événements, animés entre joie et émotion : remise de diplôme aux élèves de CM2 par leurs aînés de 20 ans, anciens premiers élèves, en présence de son éminence Norvan Zakarian ; spectacle des enfants ; animations de troubadours, succulentes victuailles et gourmandises arméniennes ; vente d'articles à l'effigie de l'école ; le tout saupoudré d'une tombola de 20 lots conséquents dont le premier est un voyage en Arménie à l'hôtel où fut tourné film de Robert Guédiguian.

Venez nombreux célébrer et soutenir la pérennité de notre école qui constitue l'un des piliers de notre patrimoine culturel et de notre identité offrant à nos enfants le privilège d'une éducation de qualité.

Ainsi que l'affirme l'équipe organisatrice, « votre présence, c'est notre récompense ».

Renseignements école : 04 78 62 28 85

Lydia Mirdjanian

Des roses contre les maladies rénales en Arménie

Comme chaque année à pareille époque, les enfants des écoles du canton vendront des roses au profit de la Fondation SEMRA Plus. Cette organisation, créée il y a tout juste vingt ans

par un médecin jurassien, le Dr Jean-Pierre Bernhardt, est active en Arménie au bénéfice des enfants atteints de maladies rénales. La fondation assure une formation complémentaire du personnel hospitalier et prend en charge les soins d'enfants de milieux défavorisés et sans protection sociale. Année après année, la vente de roses dans le Jura contribue à cette mission. **Un petit geste ici peut de grandes choses ailleurs.**

Extrait du *Quotidien Jurassien*

NBH

L'entretien immobilier L'hygiène dans le bâtiment

•
Nettoyage journalier et périodique des locaux industriels et commerciaux
Nettoyage et entretien des parties communes d'immeubles et de bureaux
Nettoyage soigné des baies et portes vitrées
Nettoyage des voilages
Cristallisation des marbres et shampooing moquettes
Lustrage des sols thermoplastiques
Désinfection, désinsectisation, dératisation
Remise en état après chantier
Destruction d'archives

•
5/7 La Canebière - 13001 Marseille
Tél. 04 91 54 82 52 / Fax 04 91 90 19 05

ՏԱԳՆԱԳԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՉ

Հայաստաննայց եկեղեցւոյ տաղնապը շուրջ յիսուն տարուան անցեալ եւ խորութիւն ունի: Բացուած վերքը երբ կարելի չեղաւ դարմանել ատենին, ան հետզհետէ խորացաւ եւ վերածուեցաւ խլիրդի: Այսօր, զայն բուժելու մասին խօսք իսկ չկայ, եղածը կատարուած իրողութիւն նկատելով:

Բայց չարունակելէ առաջ հարկ է պատմական հակիրճ ակնարկ մը նետել մօտիկ անցեալին վրայ: Միսէն Անթիլիաս փոխադրուած քաղաքական Կիլիկեան Աթոռին գործունէութեան տարածք տրուեցան Սուրիոյ, Լիբանանի եւ Կիպրոսի թեմերը, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան եւ Երուսաղէմի ու Պոլսոյ Պատրիարքութեանց համամտութեամբ, ի հոգեւորս ենթակայ մնալով Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին: Հ. Բ. Ը. Միութեան, Կիւպէնկեան Հաստատութեան եւ այլ նուիրատուութիւններով հիմնուեցաւ դարեկանք ու տպարան, ուրկէ լոյս տեսան «Հասկ» պաշտօնաթերթն ու կրօնական բնոյթի բազմաթիւ գիրքեր: Մինչեւ Երանաշորհ Գարեգին Յովնէփեանցի գահակալութիւնը Անթիլիասի կաթողիկոսութիւնը դարձաւ լոյսի ու յոյսի փարոս մը քաղաքին ու Մեծ Եղեռնէն վերապրած Մերձաւոր Արեւելքի նորահաստատ Հայ գաղութներուն համար, համերաշխ գործակցութեամբը եւ օրհնութեամբը Մայր Աթոռին:

Բայց Համաշխարհային Բ. Պատերազմէն յետոյ այդ համերաշխ կացութեան մէջ փոփոխութիւն մը յառաջ եկաւ, Արեւելք-Արեւմուտք հակամարտութիւն մը սկսաւ, որ հետզհետէ սրելով թշնամանքի եւ փոխադարձ սպառնալիքներու աստիճանին հասաւ: Արեւելք ըսելով պէտք է հասկնալ մասնաւորաբար Պորհրդային Միութիւնն ու իր արբանեակ պետութիւնները, որոնց մէջ անշուշտ Հայաստանն ալ կար: Արեւմուտքը խոր մտահոգութեամբ կը տեսնէր համայնավար յեղափոխութեան համաշխարհային ծաւալումը եւ զայն վրտանգաւոր նկատելով իր ընկերային, տնտեսական դրամատիրական վարչաձեւին՝ սուր պայքար ձեռնարկեց անոր դէմ: Հակահամայնավար այս վայրագ պայքարին ալիքները հասան նաեւ Հայ իրականութեան եւ սփիւռքահայութիւնը երկփեղկուեցաւ Հայաստանեան եւ հակահայաստանեան ճակատներու: Ռամկավար, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան, Հնչակեան եւ Համայնավար Հոսանքները կազմեցին Հայաստանեան ճակատը, իսկ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնն ու իր արբանեակները՝ հակահայաստանեան ճակատը: ՌԱԿ եւ Հ. Բ. Ը. Միութիւն Հայաստանի հանդէպ իրենց դրական կեցուածքը կ'արդարացնէին Պորհրդային Հայաստանին միակը եւ միակ կարելին ըլլալուն իրականութեամբ, իրենց փրօ-հայաստանեան արտայայտութեանց ու գործունէութեան միշտ կցելով «Թէեւ չենք բաժնեւոր հոն տիրող վարդապետութիւնը», կամ «վարչաձեւեն անկախաբար» բանաձեւումները, որոնք անշուշտ ճշմարտութեան ալ կը համապատասխանէին, մինչ Դաշնակցութիւնը, սոցիալիստական նման վարդապետութեան մը հետեւելով,

մօտ էր համայնավար գաղափարաբանութեան, բայց Արեւմուտքի նրկական, բարոյական ու քաղաքական քաջալերանքով կը գլխաւորէր հակահայաստանեան ճակատը: Հ. Բ. Ը. մտահան չէր կրնար ընել նաեւ իր երազը, որ համայնավար վարչակարգին տապալումով ձամբայ կրնար հարթուիլ իր տիրապետութեան:

Այս կացութիւնը թէ՛ Հայաստանի եւ թէ՛ ըսփիւռքի մէջ պատճառ եղաւ եղբայրասպան կոիւներու եւ Անթիլիասի կաթողիկոսութիւնը մղեց Ս. Էջմիածնայ Մայր Աթոռին դէմ ըմբոստ դիրքի: Այնուհետեւ Դաշնակցութիւնը ձեռնամուխ եղաւ Անթիլիասի կաթողիկոսութիւնը ձեռք ձգելու պայքարի մը, որ հասաւ ծայրայեղ հանգրուաններու եւ եղբայրասպան կոիւներու եւ վերջապէս, միշտ ամերիկեան քաջալերանքով եւ Լիբանանի նախագահ Քամիլ Շամունի ու լիբանանեան ոստիկանութեան բռնի միջամտութիւններով Անթիլիաս ենթարկուեցաւ Դաշնակցութեան, վերածուելով քաղաքական նպատակներու ծառայող կրօնական հաստատութեան մը: Այնուհետեւ, Անթիլիաս ձեռնարկեց քաղաքական ծաւալման արշաւի մը, ըսփիւռքի տարածքին հիմնելով եկեղեցական մրցակից կամ հակաթոռ թեմեր, արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող Էջմիածնայ Մայր Աթոռին կողմէ հիմնուած թեմերուն: Այսպէսով պառակտումը ստացաւ աւելի մեծ ծաւալ ու սուր բնոյթ՝ Անթիլիասէն տարածուելով սփիւռքահայ գրեթէ բոլոր համայնքներէն ներս: Արդարացման փորձը որքան պարզ թուացող, նոյնքան ալ չարամիտ էր, պատճառաբանելով որ Մերձաւոր Արեւելքի Հայ ժողովուրդն է որ տարածուած էր դէպի Արեւմուտք, հետեւաբար, Անթիլիասի կաթողիկոսութեան պարտականութիւնն է տէր կանգնել իր հօտին: Կարծես թէ այդ ժողովուրդը անթիլիասական հրպատակութիւն ունէր եւ անտեսելով այն իրականութիւնը, որ անոնք արդէն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան թեմեր էին, ու խախտելով նաեւ այն համաձայնութիւնը, որով Անթիլիասի եկեղեցական իշխանութեան տարածքը ճշգրտած էր՝ Սուրիոյ, Լիբանանի եւ Կիպրոսի վրայ: Հապա Իրանի Հայ համայնքները. անոնք ալ Անթիլիասի իրականութիւնը այն է, որ պարսկահայութիւնը ոչ մէկ կապ ունեցած է Անթիլիասի հետ: Անթիլիասի (ի՞նչ՝ Հ. Բ. Դաշնակցութեան) ծաւալապաշտական արշաւին սուտ ու պատիւ պատճառաբանութիւնը, Իրանի օրինակով, փուլ կու գայ՝ անգամ մը եւս փաստելու համար որ ուրիշ էին շարժառիթները, քաղաքական հեռաւոր նպատակները, որոնք կը ձգտէին սփիւռքահայութիւնը լծել ամերիկեան հակահամայնավար պայքարի կառքին, առանց նկատի առնելու այն իրականութիւնը, որ Հայաստան կը գտնուէր համայնավար վարչակարգի տակ, եւ հետեւաբար, Հայկական շահերու հակառակ էր այդ պայքարին սփիւռքի լծուիլը: Պէտք կա՞յ պատմութիւնը գրգռելով փաստելու, թէ հայութեան համար որքան սուղ արժեք այդ պայքարը, որ Պորհրդային Միութեան վերին իշխա-

նութեան մէջ գտնուող հակահայ տարրերուն արդարացում տուաւ պատժելու Հայաստանը՝ նախընտանն ու Ղարաբաղը նուիրելու համար Ատրբայճանին:

Ահաւասիկ թէ ո՛ր հասաւ եկեղեցական տաղնապին խորքը կազմող քաղաքական պայքարը, անգամ մը եւս փաստելով, որ սխալ ղեկավարութիւն մը կրնայ ափսոսալի կացութիւններու առաջնորդել հաւաքականութիւն մը, կամ ազգ մը ամբողջ:

Վաղուց ի վեր Պորհրդային Միութիւն գոյութիւն չունի եւ անոր հետ Հայաստանի համայնավար վարչաձեւն ալ պատմութեան անցած է, բայց եկեղեցական երկփեղկուած վիճակը կը շարունակուի: Եթէ Հայաստանի համայնավար վարչաձեւն էր եւ Մայր Աթոռին ալ նոյն վարչաձեւին գտնուիլն էր պառակտումն «արդարացում»ը, երկար ժամանակէ ի վեր փոխուած է կացութիւնը Հայաստանի եւ Ս. Էջմիածնայ մէջ: Ժամանակը չէ՞ որ Անթիլիաս ալ փոխէ իր ընթացքը գործնականօրէն ճանչնալու համար Մայր Աթոռին վերին իշխանութիւնը՝ վերջ տալով Հայ եկեղեցւոյ պառակտումին:

ՀԱՅԿ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Մոնթրէալ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՆՈՂՆԵՐՈՒՄ ՏՈՒՆ

Մարի Նուպար Հիմնարկութիւն
2008-2009 ուսումնական տարեշրջան

Փարիզի Համալսարանական Միջազգային Ուստանի Հայ Ուսանողներու Տունը 2008-2009 ուսումնական շրջանին համար կ'ընդունի Հայ երիտասարդներ, որոնք բարձրագոյն ուսումնին պիտի շարունակեն փարիզեան համալսարանի մէջ (Մաստեր Ա.-էն մինչեւ Տոքթորական): Ընդունման յանձնախումբը իր նիստը կը գումարէ յառաջիկայ Յուլիս 4-ին: Դիմումները կ'ընդունուին մինչեւ Յուլիս 3: Թեկնածուները պարտին արձանագրուիլ Միջազգային Ուստանի կայքէջին վրայ՝ www.ciup.fr:

Համացանցով կատարուած դիմումին զուգահեռ, Տան տնօրէնին անունով մինչեւ նոյն թուականը պիտի դրկուին՝

Ա.- Անցագրի առաջին էջի պատճէնը (Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիներուն համար),

- Մկրտութեան վկայականին պատճէնը կամ Համայնքային Հաստատութեան մը պատասխանատուէն յանձնարարական նամակ մը՝ սփիւռքահայերուն պարագային:

Բ.- Փարիզեան համալսարանի մը կամ բարձրագոյն դպրոցի մը կողմէ տրուած արձանագրութեան հաստատագիր մը:

Գ.- Կրթաթոշակի կամ աշխատավարձի հաստատագիր մը կամ ծնողներու կողմէ խմբագրուած եւ ստորագրուած երաշխիքի նամակ մը:

Այս փաստաթուղթերէն մէկուն բացակայութեան պարագային, տուեալ թղթածրարը չեղեալ կը նկատուի եւ չուսումնասիրուի յանձնախումբին նիստին ժամանակ:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

Monsieur Le Directeur
Maison des Etudiants Arméniens
57, Bd. Jourdan
75014 Paris – France
maison.armenie@ciup.fr

ԵՐԿԻՒՂԱԾՈՒԹԵԱՄԲ ՄԵՐՁԵՆԱՆՔ 1915-ԻՆ

Այնպէս կը թուի, թէ ներկայ ժամանակաշրջանը բնութագրող յատկանիշներէն մէկն ալ արժէքներու իմաստազրկումն է, այլ կերպով ըսած՝ անբաղդատելին բաղդատելին հետ նոյն կշիռով չափելու հակումը:

Վերջին ամիսներուն իրերայաջորդ կերպով, հրապարակային երեկոյթի մը ընթացքին, մամուլով հրատարակուած գրութիւններու, եւ սփիւռքեան լրատուական միջոցի մը համացանցի վրայ սփռուած գնահատականին մէջ գործածուած բաղդատական՝ խորապէս ցնցիչ եւ նաեւ վրդովեցուցիչ հանգամանք կը կրէր: Այսպէս, եթէ տեղ մը հայ ժողովուրդի պատմութեան 1915 թուականը բաղդատութեան մէջ կը դրուէր 1937 թուականին հետ, ուրիշ տեղ մըն ալ անոր զուգահեռ կը գնահատուէին 1 Մարտ 2008-ի դէպքերը: Եթէ 1915-ը եւ 1 Մարտ 2008 լուսաբանութեան չեն կարօտիր, ապա յիշեցնենք թէ 1937-ը ստալինեան մաքրագործումներու տարիներուն մաս կը կազմէ:

Սակայն, ինչպէս կարելի է, համայնքային մշակութային կեդրոնի մը մէջ ժամանակակից հայ գրականութեան երկու դէմքերուն ողբերգական վախճանին նուիրուած երեկոյթ մը կազմակերպել, զայն խորագրել՝ «Հայ ժողովուրդի երկու գլխատումները», եւ յիշատակել «Հայ ժողովուրդի պատմութեան ոճրագործութեան գագաթնակէտը հանդիսացող 1915 եւ 1937 երկու թուականները»:

Ինչպէս կարելի է, որ հազիւ ամիս մը տարբերութեամբ մամուլի տրուած, մին Ֆրանսերէն միւսը Հայերէն երկու երկարաչունջ գրութիւններու մէջ յօդուածագիրներ բաղդատութեան դիմեն նոյն թուականներուն զոհուածները յիշատակելու ձեւերուն առնչութեամբ:

Ինչպէս կարելի է յանդգնել, 1 Մարտ 2008-ի երեւանեան տխուր դէպքերու մասին արտայայտուելու առթիւ 1915-ի հետ գրեթէ նոյն չափանիշով գնահատել զայն:

Եւս առաւել, ինչպէս խորհիլ, թէ Հայ մարդիկ կարող են 24 Ապրիլի սուգի եւ յիշատակի երթ մը վերածել՝ ընդդիմութեան բողոքի ցոյցի:

Դէպքերուն ո՛ր պատահած ըլլալը բան մը չփոխեր այն համոզումէն, թէ արժէքներ իմաստազուրկ ըլլալու տպաւորութիւնը կու տան: Դէպքերու կողմնակալ գնահատական տալ՝ բարոյական սկզբունքներու անյարիր պէտք է նկատուի: Իսկ հաւաքականութեան մը ամենագոյն լարին վրայ խաղալն ալ որքան առողջ ու պարկեշտ մտայնութեան մը պտուղը կրնայ ըլլալ: Գալով ճշմարտութեան վրայ յոյս սփռելու հաւակնութեան, կարելոր է գիտնալ, թէ բոլոր ազատութիւններու նման, ան ալ իր սահմանը ունի: Այդ սահմանէն անդին, ճշմարտութեան որոնումին տանող ուղին կը շեղի առնուազն դէպի անել, եթէ ոչ դէպի անդունդ:

Անյիշաչար մղումով մը խորհիլ արդեօք, թէ երկու թուականները նոյն աստիճանի վրայ տեսնողները պահ մը փորձուեցան մոռնալ, որ 1915-ին ժողովուրդ մը ԱՄՆէն ԲԱՆ կորսնցուց: Կրկնել անհրաժեշտ է, թէ այդ թուականը համամարդկային պատմութեան ընթացքին ժողովուրդներու դէմ գործուած քանի մը ահաբեկի ոճիրներէն ամենահաւատարմ է: Ինչպէս կարելի է չանդրադառնալ, թէ անորակելի Մեծ Աղէտին չարագործ հետեւանքները օր ըստ օրէ աւելի զգալի կը դառնան մանաւանդ սփիւռքի մէջ, անկասկած իրենց անդրադարձն ալ ունենալով Հայաստանի վրայ: Վե-

րապրողները իրենց հետ, բաներ մը փրկած, բերած էին, եւ ատոնցմով ցիր ու ցան ովասիսներ կազմած սփիւռք կոչուած շինծու երեւոյթին վրայ: Անոնց բնականօրէն անհետացումով ովասիսները անապատի աւազներուն անդինադրելի շարժման ենթարկուելով սկսած են կորսնցնել զիրենք բնորոշող տարրերը, եւ որպէսզի չըլլանք յոռետես պիտի չըսենք՝ դատապարտուած են անհետանալու: Միթէ այս չէ՞ Մեծ Աղէտին գործած անասելի աւերը: Այս իմաստով նման բաղդատութիւններ, կողմնակալ մղումներէ տարուելով, պատմաբան, գրականագէտ, արժանի կամ անարժան կերպով մտաւորական, ըլլալով ծանօթ անձերու համբաւին վայել է արդեօք:

Անտարակոյս եւ առանց որեւէ վերապահութեան խօսիլ պէտք է ստանլինեան սարսափազդու մաքրագործումներուն մասին, բայց հա՛րկ է 1937 տարուան հասնելու համար մեկնել 1915-էն:

Տեղին եւ նոյնիսկ գնահատելի նախաձեռնութիւն մը կրնայ համարուիլ ստալինեան զոհերու յիշատակին նուիրուած կոթող մը պահանջել, երբ որոշ հանրածանօթ անձերու արձաններ կը կառուցուին եւ սակայն 1937-ին չարչարուածներուն համար յուշաքար մ'իսկ գոյութիւն չունի, բայց ինչո՞ւ այս առթիւ յիշել 1915-ի ի յիշատակ կանգնուած յուշարձանները: Կարելի՞ է, նոյնիսկ երեւակայի նման բաղդատութիւն մը:

Յիշենք, ստանլինեան սոսկալի օրերուն, 1938-ին, Հայու ձեռքով նահատակուած երջանկայիշատակ Ոորէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, բայց ինչո՞ւ պատմութեան էջերուն մէջ թաղուած պահենք 24 Դեկտեմբեր 1933-ին, նոյն կաթողիկոսին հայրապետութեան օրով, Նիւ Եորքի Ս. Ռաչ եկեղեցւոյ մէջ թափօրի ընթացքին պատարագիչի հանդերձանքի ներքեւ դաշունահար զոհուած ԱՄՆ-ի Թեմակալ Առաջնորդ Հոգեւոյս Ղեւոնդ Արք. Գուրեանը: Գաշտի հարուած տուող ձեռքերն ալ, ցաւօք սրտի, հայանուն մարդոց ձեռքեր էին: Եթէ մին եղաւ ճիւղային բռնատիրութեան նահատակ, միւսը զոհ՝ նսեմ անհանդուրժողութեան եւ քանդիչ կողմնապաշտութեան: Ո՛ր է տարբերութիւնը:

Դատապարտելի են 1 Մարտ 2008-ի տխուր եւ ամօթաբեր դէպքերուն առթիւ տրուած յայտարարութեան մը մէջ, հոգ չէ թէ որու կողմէ, գրուած տողերը. «Մեր վերջին հարիւրամեայ պատմութեան յատկանշական թուականներէն երկուքը» (իմա՝ 24 Ապրիլ 1915 եւ 1 Մարտ 2008). «Ազգի ճակատագիրն էր, որ խնդրոյ առարկայ կը դառնար երկու պարագաներուն ալ» եւ կարելի է շարունակել: Յաւի՞ թէ ապշիլ, որ ինչպէ՞ս Հայ մարդ մը, ո՛ր որ ալ ըլլայ երկրագունտի վրայ, կարող չէ՞ դատել Մեծ Աղէտին հետեւանքները:

Եզրակացնելու համար ճշդենք, թէ չուզեցինք այս նիւթին մասին արտայայտուիլ 24 Ապրիլի մերձակայ օրերուն, խորապէս համոզուած ըլլալով ալ, որ 24 Ապրիլը 93 անգամ 365 օր կը տեսնուանց հաշուի առնելու նահանջ տարիները, եւ նաեւ մեր նպատակը բանավէճ ստեղծել չըլլալուն, կարելի եղած չափով անորոշ պահանջներ ամէն տեսակի անուններ, խօսքը հիմնականօրէն կապուած ըլլալով սկզբունքի մը. բայց եւ այնպէս անխորտակելի է մեր համոզումը, թէ ի յարգանք մեր անգնահատելի կորուստին եւ անհամար նահատակներուն՝ բոլորս պարտինք երկիւղածութեամբ մերձենալ 1915-ին: **ՊԵՐՃ ՄԱՍԼԱՔ**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՐԱՆՈՒՄԲԸ ՅՈՒՅԼԵԱՐ

Երեւանի Ալեքսանդր Սպենդիարեան Թատրոնին մէջ տրուած ներկայացումով մը յօրեկենական պարաշրջանի բացումը կատարեց Հայաստանի Պետական Պարախումբը:

1958-ին հիմնուած զեղարուեստական խումբը Հանդէս եկած է աշխարհի աւելի քան 50 երկիրներու մօտաւորապէս 100 քաղաքներու մէջ: Անջնջելի հետք թողած է ան, նաեւ Ֆրանսահայ Հանդիսատեսներու յուշերէն ներս, եւ իր անցած ճամբուն վրայ միշտ յաջողութիւններու հասնելով վայելած է բարձր մակարդակով արհեստավարժ խումբ մը ըլլալու համբաւը: Պետական պարախումբի յաջողութիւններուն մէջ մեծ դեր ունեցած են Հիմնադիր-զեղարուեստական ղեկավար Եղար Մանուկեան, եւ յօրինող Ռաչատուր Աւետիսեան, որոնց արժանաւորապէս յաջորդած են Վանուշ Ռանամիրեան եւ Սուրէն Չանչուրեան: Խումբի պատմութեան մէջ իրենց անմոռանալի կատարումներով կը յիշուին Սօս եւ Զինայտա Բարսեղեաններ, Կարինէ Ղազարեան, Այտա Յարութիւնեան, Պետրոս Ղարիպեան եւ շատ ուրիշներ:

Այս առթիւ խումբի տնօրէն Էրիք Չանչուրեան յայտնած է, որ կը փափաքին նոր յայտագրով մը ներկայացնել Հայկական պարարուեստը ո՛չ միայն իր աւանդութիւններով, այլ նոր խօսքով, նոր մեկնաբանութիւններով: Այս ուղղութեամբ կ'աշխատին գլխաւոր պարուստոյ Ասատուր Կարապետեան, եւ երաժշտական բաժնի ղեկավար՝ յօրինող Հայկ Գրիգորեան:

Զարթօնք

«ԶԱՐԹՕՆՔ»Ը ՎԵՐՍՍԻՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Աւելի քան տարի մը տեւած դադարէ ետք, 1 Մայիսին Պէյրութի մէջ վերստին հրատարակուի սկսաւ «Զարթօնք» թերթը: Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան պաշտօնաթերթ ըլլալով եւ Վահան Թէքէեանի խմբագրութեամբ «Զարթօնք» հրատարակուի սկսած էր 26 Սեպտեմբեր 1937-ին: Յետագայ տարիներու խմբագիրներ՝ Լ. Թիւթիւնճեանի, Յովհաննէս Պողոսեանի, Գերսամ Ա. Հարոնեանի, Յակոբ Աւետիքեանի, Պարոյր Աղպաչեանի ղեկավարութեամբ կարելոր դեր կատարած է սփիւռքահայ մամուլի պատմութեան մէջ, մասնաւորաբար Լիբանանի եւ Սուրիոյ հայկական գաղութներու կեանքէն ներս:

Հրայր Կարապետեանի խմբագրապետութեամբ 16 էջերէ բաղկացեալ «Զարթօնք»ը առժամաբար լոյս պիտի տեսնէ երկշաբաթեայ դրութեամբ: Ապագային հրատարակիչները պիտի ջանան վերադառնալ օրաթերթային ձեւի:

Գոհունակութեամբ ողջունելի է ահակնալի կերպով հրատարակութեան դադարած «Զարթօնք»ի դէպի նօսրացում գացող Հայաստան տպագիր մամուլի ընտանիք վերադարձը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ Հ1 ԿԱՅԱՆԻ ԲԱՐԵԼԱԻՈՒՄԸ

Սփիւռքահայու պահանջարկի ճանաչումը համար «Հայրենիք» արժանապատուութեան խնդրի վերածուած էր: Ան, միակը ըլլալով աշխարհացրի հայութեան տեսողական լրատուութեան աղբիւր, կը ներկայանար անճաշակ տաղաւարի մը ձեւաւորումով, նկատի ունենալով, որ սփիւռքահայը իր մշակոյթով, ճաշակով, ճանաչուած ու յարգուած հաւատարիմ քաղաքացին է այն հայրենիքին, որուն պարտադիր որդեգիրը եղած է:

Ատենին, ի դիմաց երախայական մակարդակով վերաբերմանը եւ թերութիւններուն, ճարահատ գրած էի. «Ինչպէ՞ս այս խեղճութիւնները յարգարժան պատասխանատու անձերու ուշադրութիւնը չեն գրաւեր»: Կը խորհիմ թէ այդ դժուարին ժամանակաշրջանին անոնք յարակից գործերով ծանրաբեռնուած եղած ըլլան: Այժմ անկասկած կարելի է նկատել զգալի բարելաւում մը:

Յուսալից եւ որոշ փոփոխութիւններ տեղի ունեցան Սոնայի ներկայութեամբ, նոյնպէս միջազգային մակարդակով իսկական արհեստավարժ հաղորդավարուհի Քրիստինէի, որ հեռատեսիլի պատաստէն ունկնդրի հետ խօսիլ գիտէ, եւ մեղրածոր ձայնով Լուսինէ Մկրտիչեանի: Երկուքն ալ հայուհի իրենց արտաքին գեղեցիկ տեսքով: Տարիներէ ի վեր միակ օրինակելի թողարկումը մնաց, թէ՛ սրահի մաքրութեամբ, կահաւորումով, թէ՛ տեսախցիկի յստակ նկարահանութեամբ, եւ թէ՛ ոճի ընտրութեամբ՝ մտաւորական մակարդակով միշտ կանգուն «Իմ իրաւունք» յայտագիրը: Այս շարքին կը դասեմ «Միծաղի տուն» ճաշակաւոր պարզ տաղաւարի համադրումը: Ամէն պարագայի տակ, ընդհանուր առմամբ, բոլոր մարզերու մէջ աննախագէտ յառաջխաղացում տեղի ունեցած է, նոյնիսկ, աւելի ներկայանալիօրէն բեմայարդարած տաղաւարներու մէջ կարգ ու կանոնով տեղի ունեցած ամենապարզ հարցազրոյցներու պարագային ալ:

Բայց, դիտողունակ նկատառումներուս մէջ պիտի նախընտրէի հարցազրոյցի հրաւիրեալները տեսնել նստակեաց պարզ ու հանգիստ աթոռներու վրայ եւ ո՛չ թէ «հոյակապ որովայնով» բազմած ու մխրճուած անյարմար բազկաթոռներու մէջ, տեսանելի ալ դարձնելով կոչիկները: Հագի «տազնապի» մը ընթացքին ալ ներողութիւն խնդրելով:

Այլեւս գոյութիւն չունին անցեալի, Ռչտունի կամ Պորիս Պետրոսեանի Հնամաշ, յաճախ հոգեվարքի մէջ՝ խեղճ ու կրակ նկարահանումներու գործիքները, որոնցմով կը պատրաստուէին հեռատեսիլի միջոցառումները: Տեսահոլովակներու, ոլորտի արտադրութիւններու իշխան Հրանդ Մովսիսեան հաւանաբար պատրաստած է նուիրեալ ու արժանի յաջորդներ, ափ մը տաղանդաշատ երիտասարդ շարժանկարիչներ, որոնք միջազգային չափանիշով յաջող գործեր կը ստեղծեն: Միջանկեալ պէտք է խոստովանիլ, որ տեսահոլովակի պատրաստութիւնը տեսակ մը խտացեալ տեսաերկի տարողութիւնը ունի:

Կրկնելու գնով ըսեմ, թէ ո՛չ միայն տեղեկատուութեան, լրագրական տեսակցութիւններու նկարահանումները լաւ մակարդակով են չնորհիւ նորագոյն տեսախցիկներու գործածութեան, այլ նաեւ գովազդներու պատրաստութիւնը եւ շարժանկարային արուեստի բնագաւառը: Հոս նկատելի է որ ընդհանրապէս վայրագութիւն ներշնչող նիւթերով ֆիլմերը ԱՄՆ-ի արտադրութիւններն են, իսկ գեղագիտական, մշակութային եւ գիտականները մեծամասնութեամբ՝ եւրոպական ստեղծագործութիւններ: Կարելի է նշել քանի մը նոր ժամանցային հաղորդաշարեր: «32 ատամ» գաւելաշարքը՝ կազմուած երիտասարդ դերասաններէ, քանքարաւոր «Արամ ՄՔՅ»-ը, որ մեծ յաջողութիւն ունի հայաստանեան շրջանակներու մէջ երեւանեան կեանքի նիստ ու կացի նիւթերու երգիծական ընդթողով, զորս չի կրնար ըմբռնել սփիւռքահայը:

Այս միջոցառումներուն սկզբնական շրջանին, չափազանց գոհիկ, կապկային ու հիւանդագին ծիծաղներով ներկայ գտնուող հասարակութիւն մը չէր կրնար նպաստել անոնց յաջողութեան. եւ ըսել թէ, այս հանդիսականներու մեծամասնութիւնը կը կազմէին երկրին ընտրեալ խաւը ներկայացնող՝ հեռատեսիլի, երգի, գեղարուեստի արուեստագէտները: Հապա ի՞նչ խորհիլ ինքզինքը վարպետ զգացող նկարահանողի մը ճօճումներուն, ե՛տք առաջ նկարահանման խաղերուն մասին: Սուր աչք մը անկարող է շրջանցել ժամանցային մէկ այլ՝ «Ստար խաղեր», ազգային տարօրինակ բարքեր հրամցնող հաղորդումը: Անկարելի է չանդրադառնալ այս տաղաւարին անճաշակութեան ու տգեղութեան: Բարեբախտաբար նախորդ կարմրագոյն մղձաւանջային մթնոլորտը վերցուած է, սակայն պատերու այժմու գոյներն ու գծագրութիւնները...: Գէթ, համակրելի արտաքինով հանդիսատէս հայուհիներու ներկայութիւնը մեզ կը մխիթարէ, եւ հաճելի տրամադրութեան մթնոլորտ մը կը ստեղծէ:

Կայ ուրիշ նորութիւն մը՝ «2 աստ» մակագրութեամբ աչքի ու ականջի հաճելի, համեստ մակարդակով երգիչ-երգչուհիներու յայտագիրը: Նախընտրելի պիտի ըլլար, որ տաղանդաւոր էմին զսպէր իր ձայնի պոռչուածքը, շրջուն վաճառորդի ականջ սողոցող միալար կանչի կրկնօրինակը, զգուշանալով վնաս հասցնել՝ ձայնալարերուն:

Ասոնց քով հիացումով կը հետեւիմ մանաւանդ, յաջող բեմայարդարումներով, օրինակելի, լուրջ, գեղարուեստական գոհացուցիչ մակարդակով կատարուած օֆերայի ներկայացումներուն:

Ժամանակին, Հայաստանի մամուլին միջոցաւ, թախանձագին յայտարարուած էր, որ «Հ1» կայանին վրայ սփիւռքը պէտք ունի տեսնելու մշակութային յայտագիրներ՝ գրական, բանասիրական, յուշագրական, Հայ ժողովուրդի պատմական դէմքերու, Հայրենասիրական, Հայագիտական եւ այլն նիւթերու նուիրում: Ուրախալի է, որ վերջերս ո՛չ միայն կը ներկայացուին պատմական շարժանկարային գործեր, այլ անոնք կը մեկնաբանուին մասնագէտներու կողմէ:

Ուստի մաղթելի է, որ նկատուած բարելաւումի ճանապարհին վրայ շարունակեն յառաջանալ, Հայաստանի Հանրային Հեռատեսիլի պատասխանատու մարմինները:

ԲԺԻԼ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՅԷ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷ
«ԱՇՆԱՐՏ»
Հայ թերթը
Հայ տունին բարեկամն է

ԵՈՂԱՆՆԷՍ ԼԵՓՍԻՈՒՍ «ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ. 1914 – 1918»

Եռաննէս Լեփսիուս, գերմանացի հասարակական գործիչ, արեւելագէտ, աստուածաբանութեան դոկտոր, որը 1914-1926 թուականներուն եղած է Գերմանահայ Ընկերութեան նախագահ, երկար տարիներ զբաղած է նաեւ Հայկական հարցով: Փաստեր հաւաքելով Օսմանեան Կայսրութեան մէջ Հայերու ծանր կացութեան մասին, ան հրատարակած է «Հայաստանը եւ Եւրոպան», «Տեղեկագիր Հայ ժողովուրդի կացութեան մասին Թուրքիոյ մէջ» գործերը: Որպէս վկայ ներկայացած է Սողոմոն Թեհլիրեանի դատավարութեան:

«Հայաստան» հրատարակչատունը վերջերս լոյս ընծայած է Ե. Լեփսիուսի «Գերմանիան եւ Հայաստանը. 1914-1918» դիւնադիտական փաստաթուղթերու ժողովածոյին երկրորդ հատորը: Առաջին հատորին մէջ հեղինակը մերկացուցած է թուրք պետական ղեկավարներու հայաջինջ քաղաքականութիւնը եւ տէրութիւններու մեղակցութիւնը: Երկրորդ հատորին մէջ հաւաքուած են գերմանացի դեսպաններու, հիւպատոսներու, դիւանագէտներու, զինուորականներու ղեկուցադրերը, որոնց մէջ բացայայտօրէն դրսեւորուած է թուրք կառավարութեան վարած Հակահայ քաղաքականութեան էութիւնը:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ԿՈՉՄԱՆ

Առ ի գիտութիւն կը յիշեցնենք Ֆրանսայի Հայոց Համայնքի այն զաւակներուն, որոնք մկրտուած են Հայց. Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ աւագանին մէջ, եւ որոնք եթէ կուսակրօն կամ ամուսնացեալ քահանայ դառնալու կոչում կը ըզգան, բարի ըլլան դիմել գրաւոր, կամ անձամբ ներկայանալ, Թեմիս Առաջնորդարանը, 15 Ռիժան-Կուժն, Փարիզ 8-րդ, տարւոյս մինչեւ Յունիս 30-ը: Թեմական նպատակի կարեւոր կէտերէն մէկն է նաեւ զարկ տալ Համայնքէն ներս հոգեւոր կեանքի զարգացման:

Յիշեցնենք թէ, աւելի քան 80 տարիներէ ի վեր, ոչ մէկ տեղական կոչում յայտնաբերուած է Ֆրանսայի մէջ, մինչդեռ Ամերիկայի պէս լայնածաւալ երկրի մը մէջ, անցնող 80 տարիներու ընթացքին, 60-էն 70 քահանայական կոչում յայտնաբերուած է, տեղոյն վրայ ծնած Հայ Եկեղեցւոյ զաւակներէն:

Տեղական կոչումի առաւելութիւնը այն է, որ Ֆրանսա ծնած եկեղեցականը ընկերային եւ մշակութային նոյն շրջապատի ծնունդ ըլլալուն, հովակական իր ծառայութեան ընթացքին, որոշ հարցերու մէջ կրնայ աւելի գոհացում տալ իր հօտին:

Նշենք նաեւ թէ Հայերէն լեզուի անգիտութիւնը արգելք մը չէ որպէսզի կոչեցեալը արտա-յայտէ իր կոչումը:

Արդ, կոչում ունեցող թեկնածուներէն կը խընդրուի անյապաղ Առաջնորդարան գրել, կամ անձամբ ներկայանալ, որպէսզի 2008-2009 կրթական տարեշրջանին Առաջնորդարանը ժամանակ ունենայ իրենց եկեղեցական կրթութեան նախապատրաստական աշխատանքներով զբաղելու:

ԴԻՒԱՆ
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻ
ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Հայագիտությունն ու Հայ ժողովուրդը, անցնող Մարտ 20-ին մեծ կորուստ ունեցաւ, յանձին Վարազդատ Յարուժիւնեանի՝ Հայաստանի Գիտություններու Ազգային Ակադեմիայի ակադեմիկոս, ճարտարապետ, ճարտարապետութեան պատմաբան, վաստակաշատ մանկավարժ, նշանաւոր գիտնական եւ Հասարակական գործիչ:

Վարազդատ Յարուժիւնեանը Հայկական ճարտարապետութիւնը ուսումնասիրող ականաւոր եւ եզակի երախտաւորներէն է: Ան ծնած է 1909-ին Վանի Հանրայայտ այգեստաններու մէջ: Կրելով Մեծ Եղեռնի արհաւիրքներու դառնութիւնը, անցնելով գաղթի ճամբաներով, ան 1915-ին կը Հանգրրուանէ Թիֆլիս: Զրկանքներով լեցուն մանկութիւն ու պատանեկութիւն ճաշակած գիտնականը կարողացած է յաղթահարել կեանքի դառն դժուարութիւնները, իր աննկուն կամքի եւ իր բնաւորութեան յատուկ անսահման լաւատեսութեան շնորհիւ: Աշխատասիրութեամբ առեցուն եւ հրմտութեամբ ու խորաթափանցութեամբ Հասունացած Վ. Յարուժիւնեան կ'ուղղուի դէպի մանկավարժութիւն, մասնագիտական ու Հասարակական բազմաբնոյթ գործունէութիւն, բեղմնաւոր գիտական որոնումներ, Հայրենի քարակերտ կոթողներու վերականգնում:

1927 թուականին աւարտելով Թիֆլիսի 6-րդ աշխատանքային Հայկական միջնակարգ դպրոցը, ան Լոռի մարզի դպրոցներու մէջ ուսուցչութեամբ կը զբաղի: 1931-ին կ'ընդունուի եւ 1937-ին գերագանցութեամբ կ'աւարտէ այն ժամանակի Երեւանի Փոլիթեխնիկական Ինստիտուտի շինարարական ճիւղի ճարտարապետական բաժինը, որու Համանուն ամպլոնի մէջ կը լծուի աշխատանքի: 1945-ին կը նշանակուի ամպլոնի վարիչ: Վ. Յարուժիւնեան մինչեւ 1990 թուականը, անընդմէջ պաշտօնավարած է եւ ստեղծած ազգային աւանդոյթներով Հարուստ ճարտարապետութեան ամպլոն, որու առանձնայատկութիւններէն մէկը ուրոյն ստեղծագործական կարողութիւններու բացայայտումն ու անոնց յաջորդաբար արտացոլումն է ազգային նոր ճարտարապետութեան մէջ: Բովանդակալից են ճարտարապետ-մանկավարժի դասընթացները, որոնք ամփոփուած են դասագրքերու մէջ, ինչպէս՝ «Հին աշխարհի ճարտարապետութիւն», «Հայկական ճարտարապետութեան պատմութիւն», «Ճարտարապետութեան յուշարձաններու վերականգնում», եւ այլն: Այս գիրքերը տասնամեակներ շարունակ օժանդակած են ճարտարապետներու մի քանի սերունդներու Հայաշունչ դաստիարակութեան գործին: Անոր դե-

կավարութեամբ Հայկական ճարտարապետութեան բարձրագոյն դասընթացներէ անցած Հայաստանի եւ արտասահմանի շուրջ երեք տասնեակ երիտասարդներ թեկնածուական եւ դոկտորայի աստիճաններ ստացած են եւ խորացած մասնագիտութեան մէջ:

Վարազդատ Յարուժիւնեանը թողած է մեծ ժառանգութիւն, որ իր բովանդակութեամբ բազմազան է: Ան իր գիտական մկրտութիւնը ստացած է 1939 թուականին, երբ որպէս Պատմութեան եւ Հնագիտութեան Ինստիտուտի գիտական թեկնածու մասնակցած է Դուիլիի Հնագիտական պեղումներուն: Այս առաքելութիւնը հիմը Հանդիսացաւ որպէսզի Բ. Համաշխարհային պատերազմէն անմիջապէս յետոյ՝ 1946-ին «Դուիլիի Ե.-է. դարերու պատմաճարտարապետական յուշարձանները» թեմայով Լենինկրատի մէջ պաշտպանած առեւտրապետութեան Համար ան ստանայ ճարտարապետութեան թեկնածուի գիտական աստիճան (Հայաստան՝ այդ ասպարէզի մէջ առաջինը) եւ դոցենտի կոչում: 1964-ին նոյն քաղաքին մէջ պաշտպանելով «Հին եւ միջնադարեան, Հայաստանի քաղաքաշինական մշակոյթը» նիւթով ատենախօսութիւնը, կ'արժանանայ գիտութիւններու դոկտորի աստիճանի եւ փրոֆեսորի կոչման: 1996 թուականը իր կեանքի նշանակալից տարին կը Հանդիսանայ՝ արժանանալով Հայաստանի Հանրապետութեան Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիայի ակադեմիկոսի կոչումին:

Անկախութեան տարիներուն ան իր գործունէութեան ամենագործօն շրջաններէն մէկը բոլորեց՝ աշխատութիւններու ցանկը Հարստացնելով երկու տասնեակ եւս նոր գիրքերով: Վարազդատ Յարուժիւնեանի գիտական վաստակը ընդհանուր առմամբ կ'ընդգրկէ աւելի քան քառասուն անուն Հրատարակուած գիրքեր, շուրջ չորս Հարիւր գիտական յօդուածներ եւ նոյնքան Հրատարակախօսական նիւթեր, բազմահարիւր գիտական զեկոյցներ:

Վարազդատ Յարուժիւնեանի պատմական աշխատութիւններուն մէջ բնորոշ է տեսական բաժինը: Ան ճարտարապետութեան զարգացումը մեթոտական ձեւով կը ներկայացնէ ընկերային-պատմական փոփոխութիւններու խորքով: Այս ճիւղէն ներս կարելի է թուել «Հայկական ճարտարապետութեան ձեւերու ժառանգորդական զարգացման օրինաչափութիւնները», «Վաղ միջնադարեան Հայաստանի պալատական կառոյցներու Համաչափական առանձնայատկութիւնները», եւ «Ջարգացած միջնադարի աշխարհիկ ճարտարապետութեան ժողովրդական աղերսներն ու անոնց կառուցողական հնարքներու ձեւատեղծման ակունքները» գործերը: Այս բոլորը յստակօրէն մեկնաբանուած են անոր կոթողային աշխատութեան «Հայկական ճարտարապետութեան պատմութիւն»ի էջերուն, ինչպէս նաեւ 2004 թուականին Հրատարակուած եւ Հայաստանի նախագահութեան մրցանակին արժանացած «Հայկական քաղաքաշինութեան եւ ճարտարապետութեան տեսութեան ու պատմութեան հիմնահարցեր» գիտական յօդուածներու ժողովածոյին մէջ:

Վարազդատ Յարուժիւնեանի գիտական ժառանգութիւնը կարելի է բաժնել երկու գատորոշող ժամանակաշրջաններու՝ խորհրդային եւ անկախութեան տարիներու: Այս երկու շրջաններու մէջ հեղինակի արտայայտած գիտական հետաքրքրութիւնները կարելի է խմբաւորել երեք հիմ-

ԿԱՐՃ ԼՈՒՐԵՐ

Մոնրէայի երաժշտանոցի տնօրէն նշանակւած է խմբավար ու դաշնակահար Բաֆֆի Արմէնեան: Գահիրէ ծնած արուեստագէտը 25 տարիէ ի վեր արդէն կը ղեկավարէր յիշեալ Հաստատութեան նուագախումբը:

Առաջին անգամ ըլլալով թուրք զբօսաշրջիկներու խումբ մը շրջագայութիւն մը կատարած է դէպի Հայաստան: Հայերու հիւրընկալութիւնը «Շոյակապ» ըլլալով որակող խումբի անդամները այցելած են Երեւանի տեսարժան վայրերը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, Գառնի, Գեղարզ եւ քանի մը վանքեր:

«Թրանսիլվանիոյ Հայկական արմատներ» միութեան կողմէ Պուտափեշտի մէջ կազմակերպուած է Հայկական մշակոյթի շաբաթ մը: Այս առթիւ տեղի ունեցած է Թրանսիլվանիոյ Հայ նկարիչներու ցուցահանդէս, Հայկական ժապաւէններու ցուցադրում, երգչախմբային Համերգ Թրանսիլվանեան Հայ ազգագրական երգերու կատարումով, թատերական ներկայացում, Թրանսիլվանիոյ Հայերու բազմադարեան պատմութեան վերաբերեալ դասախօսութիւն:

Նական նիւթերու շուրջ՝ Ա.- Հայկական ճարտարապետութեան պատմատեսական հարցերու, Բ.- Յուշարձաններու պահպանութեան ու վերականգնման, Գ.- Անկախութեան տարիներուն բեղուն կերպով արտայայտուած «Մեծուար»ներու ոլորտին: Վերջինին կը պատկանի կենսագրութիւններու ստաղծագործական մատուցման բնագաւառը, որ ամփոփուած է «Արուեստակից ժամանակակիցներս» աշխատութեան մէջ եւ որու յիշուի վարպետներէն մէկն է ինքը՝ գիտնականը:

Վ. Յարուժիւնեանը եղած է նաեւ Հայկական իրականութեան ականաւոր Հասարակական գործիչներէն մէկը: Երիտասարդ տարիքէն սկսեալ ան վարած է զանազան պաշտօններ, աշխատելով որպէս Երեւանի Փոլիթեխնիկական Ինստիտուտի շինարարական բաժնի ղեկավար (1938-39), կառավարութեան աղբիւրի ճարտարապետական վարչութեան պետի տեղակալ (1945-48), Հնութիւններու Պահպանութեան Յանձնախումբի նախագահ (1945-51), 1962-74 թուականներու միջեւ՝ Հայաստանի ճարտարապետներու միութեան նախագահ: Ան «Վասպուրական» Հայրենակցական միութեան հիմնադիրներէն է, եւ անոր նախագահը՝ 1981-էն մինչեւ 1990: Իր նախաձեռնութեամբ վերականգնուած են շուրջ չորս տասնեակ եկեղեցիներ ու վանքային Համայիրներ, Հրատարակուած են շուրջ երկու տասնեակ փաստագրական աշխատութիւններ, որոնք այսօր ամփոփուած են Հեղինակի «Վասն յարատեման» եւ «Ազգանուէր ջանքերու Հանրագումարը» յօդուածներու ժողովածոներուն մէջ: Ան արտադրած է նաեւ գրական եւ Հասարակական գործեր, ինչպէս «Նախնեաց ոտնահետքերով» (1995), «Պոսթորի եւ Մարմարայի փիերով», «Անմոռաց Հանդիպումներ», «Կեանքի քառուղիներում» (1998):

Այս գրութիւնը կ'ուզենք աւարտել իր հետեւեալ շատ իմաստալից խօսքով. «Մարդ պիտի չմտածէ աշխարհից բան մը տանելու մասին, այլ աշխարհում բան մը թողնելու մասին. մնացածը ունայնութիւն է»:

Քաղեց՝ ՍՈՒՐԵՆ ՇԷՐԻԲ

CULTURES, CULTURES...

CINEMA

1937

1937, le film de Nora Martirosyan, prix son au FID Festival International du Documentaire 2007, programmé dans le cadre des projections mensuelles « Ecran d'art » organisées par Argos et le cinéma Arenberg à Bruxelles, a été projeté le 15 mai au FID Marseille, en compétition internationale.

Atom Egoyan

Le cinéaste canadien d'origine arménienne a présenté son long métrage

Adoration, le 22 mai au Festival de Cannes. La sortie en salles est prévue le 24 septembre 2008. Dans ce film qui est son 12e long métrage, Egoyan s'intéresse aux dérives possibles d'Internet dont la rapidité de transmission nargue les contrôles et qui, de ce fait peut avoir des conséquences inattendues sur la vie des internautes et de leurs proches.

Cannes-Erévan

Le Festival du film « Abricot d'Or » (Voské dziran) a 5 ans. Il continue sa promotion et cette année se présente officiellement au festival de Cannes officiellement le 23 mai.

Les invités seront accueillis par le Président du festival Atom Egoyan, son directeur le réalisateur Haroutioun Khatchatrian et son représentant en France Raymond Yezeguelian qui a mis à disposition un bureau à Cannes et un à Paris. Le film *Adoration* d'Atom Egoyan, présenté à Cannes aura sa première projection à Erévan le 19 juillet avant la cérémonie de clôture de l'Abricot d'Or.

Le financement de la production arménienne locale fait aussi partie de la politique du festival qui offrira cette année un programme permettant aux jeunes artistes de présenter leurs projets afin d'obtenir des financements pour leurs films. De même un concours, sera organisé pour faire progresser l'art de la critique cinématographique et récompensera les trois meilleures contributions médiatiques.

Festival à Moscou

Ouverture du premier festival de la culture arménienne à Moscou. Concerts, expositions, rencontres avec les écrivains y seront organisés annuellement. Cette année une exposition des peintres arméniens contemporains est ouverte au Musée de la culture musicale Glinka, suivie le soir d'une rencontre avec des écrivains. Dans le théâtre d'Armen Djigarkhanian est présentée une pièce de l'écrivain arménien contemporain Berdj Zeytuntsian. Le clou du festival a été le concert-gala au Kremlin le 15 mai avec pose à Moscou d'une plaque en hommage au compositeur Arno Babadjanian.

THÉÂTRE

Une pièce *Red Dog Howls (Un chien rouge hurle)* écrite par Alexandre Diselaris est jouée du 14 mai au 13 juin au Théâtre El portal à North Hollywood, elle est dirigée par Michel Peretzian : Michel Kirakos, un jeune homme, découvre des lettres après la mort de son père qui lui révèlent des secrets de famille.

BANDE DESSINÉE

Les Editions Sigest pour son premier ouvrage de la série « Raconte-moi... » *Le grand conseil des Souris et l'Ane qui avait bu la lune*, sont sélectionnées pour le premier festival de la bande dessinée d'Erevan qui se tiendra les 3,4 et 5 octobre.

PEINTURE

• Un article est consacré à notre ami le peintre Djoroukhian dans *Azart* n° 12 de juin 2008 et dans *Gestion de Fortune*. Il figure aussi dans les Nocturnes du Faubourg Saint-Honoré pour la Galerie Le Feuvre.
• Une vente publique d'œuvres de peintres arméniens aura lieu Salle 1 à Drouot le 4 juin à 14 h.
L'exposition aura lieu le 3 juin de 11 h à 18 h.

ÉDITION

RAGIP ZARAKOLU
LAUREAT DU PRIX 2008 IPA
DE LA LIBERTE D'ÉDITION

L'association internationale des Editeurs a élu Ragip Zarakolu lauréat pour son courage exemplaire d'éditeur en Turquie, lors de la cérémonie de clôture du 28e Congrès des éditeurs de l'IPA à Séoul (Corée). Le prix lui sera remis à Amsterdam le 18 septembre 2008 à l'ouverture du séminaire international sur les nouvelles formes de censure.

AGENDA

PARIS ILE DE FRANCE

Expositions

• Peintures d'Annie Kurkdjian - jeune peintre du Liban - présentée par l'ACAM
Galerie Odile Mauve- 69 rue Quincampoix Paris 3e.
Du 6 au 21 juin de 14 à 19h - Vernissage le 6 juin de 18 à 21 h - tél. 01.42.71.22.94

• Peintures de Djoroukhian
Galerie Le Feuvre - 164 rue du Fg Saint-Honoré Paris 8^e
Jusqu'au 30 juin - 01.40.07.11.11- www.galerielefeuvre.com

• 1931 - Les étrangers au temps de l'Exposition coloniale
Du 6 mai au 7 septembre 2008 à la Cité Nationale de l'Immigration - 293 av. Daumesnil- Paris 12e - métro Porte Dorée

• Hripsimé Krikorian (avec le soutien de l'ASPA)
Yan's Club, 5, avenue Reille 75014 Paris. Exposition du 24 mai au 26 juin, tous les jours de 10h à 15h30, sauf les dimanches

Ciné-club Rouben Mamoulian UCFAF

Hommage à Henrik Malian, *Un coin du ciel* (1980-1h50) avec Mher Mgrditchian
Jeudi 19 juin - 20 h. UCFAF 6 cité du Wauxhall- PARIS 10^e

Cinéma

UGAB Jeunes. Projection du film *Juillet à Ledjap* de Khajag Soudjian qui présente l'action du Comité de secours pour les orphelins et les étudiants.
Vendredi 6 juin - 20h30 - 118 rue de Courcelles - Paris 17e ; entrée 5 €

Théâtre

• *Jules César* de Shakespeare. Tram Didot avec Serge Avédikian (César) et Hovnatán Avédikian (Marc-Antoine).
À partir du 27 mai au 12 juillet Théâtre 14- 20 avenue Marc Sangnier 75014 Paris, métro Porte de Vanves. Ma, Me, Ve et Sa à 20h30 - matinée samedi à 16h - relâche dimanche et lundi.
Réserv. 01.45.45.49.77

• *Pénélope, ô Pénélope*. Texte et mise en scène Simon Abkarian (voir page 11).
Du 14 mai au 14 juin- Studio du Théâtre National de Chaillot.
Renseignements et réservations 01.53.65.30.00

Commémoration au camp de Compiègne

Samedi 14 juin, 14 h (v. ci-dessus)

Date limite de réception pour les annonces du n° 449 : mercredi 4 juin 2008.

Alors que le salut nazi se pratique encore, notre devoir de mémoire vis-à-vis des déportés s'impose

À TOUS LES AMIS ET FAMILLES
QUI VEULENT HONORER
LES DÉPORTÉS ARMÉNIENS
DE LA SECONDE GUERRE MONDIALE

L'UCFAF (Union Culturelle Française des Arméniens de France) et l'ANACRA (Association Nationale des Anciens Combattants et Résistants Arméniens)

organisent un hommage

le samedi 14 juin 2008

à 14h, dépôt de gerbe au Mémorial de l'Internement et de la Déportation suivi de la visite du Musée
2bis, avenue des Martyrs de la Liberté 60200 Compiègne

Rens. et inscriptions jusqu'au mardi 10 juin au 06 60 10 21 88
(Possibilité de départ en train et restauration rapide à l'arrivée)

Après un examen minutieux des données actuelles, Achkhar a établi une liste de plus de trente déportés d'origine arménienne expédiés dans des conditions inhumaines par wagon de marchandises vers les camps nazis depuis le camp de Royallieu près de Compiègne. Voir liste des déportés dans le n°447 d'Achkhar.

Pour honorer les déportés qui sont morts dans les camps nazis et ceux qui en sont revenus.

LYON

Concert

Chœurs et orchestre de Romans et des pays de la Drôme, direction Alexandre Siranossian. Soliste Chouchane Siranossian (violin) P. Gaingouian (contrebasse) Baghdassar Ohanian (baryton) - Vêpres de Rachmaninov- Grand duo de Bottesini pour violon, contrebasse et orchestre et Requiem de M. Duruflé
Mardi 3 juin - 20h30 - Collégiale Saint-Barnard à Romans (Isère)
Samedi 7 juin - 20h30 à l'Abbatiale de Saint-Antoine, Isère)

MARSEILLE PACA

Concert

VIIe festival de musique sacrée sous le haut patronage de S.A.S. le prince Albert II de Monaco. Chants sacrés de l'Arménie, ensemble vocal et instrumental Ochagan directeur musical Grigor Arakélian, au profit d'un orphelinat d'Arménie
3 juin 2008 - 20h- Cathédrale de Monaco rés. FNAC Monaco 08.92.68.36.22 et Roger Piranian 06.85.90.24.09

Réunion Champêtre

Dimanche 15 juin à partir de 11 h avec Liz Sarian Animation Samvel et son ensemble. Le bénéfice de la journée sera versé au Fonds Arménien de France
Abris's Club - Domaine de la Voulte - 83220 Le Pradet
Réservations Abris's club 04.94.27.10.51 avant le 10 juin

Conférence

Les relations entre Arméniens et Jeunes Turcs durant les derniers jours de l'Empire Ottoman par l'historien Raymond-Haroutioun Kévorkian. Organisée par Abris's Club
Lundi 23 juin 2008 à 17 h- Maison du Tourisme Les Sablettes-La Seyne sur mer

SUISSE

Concert

Iris Torossian (harpe) avec les solistes de l'Orchestre de la Tonhalle de Zürich, Sabine Morel (flûte) Gilad Karni (alto) Raphaël Rosenfeld (cello).
Œuvres de Albert Rousselle, Jean Cras et André Caplet.
Mercredi 25 juin - 12h- Tonhalle-gesellschaft-Gothardstrasse 5 Zürich

Goya, maître absolu de la gravure

Au musée du Petit Palais de la ville de Paris

Jusqu'au 8 juin, le musée parisien présente un ensemble exceptionnel de gravures de Francisco Goya (1746-1828). Plus de 280 œuvres dont 210 estampes, certaines inédites, ponctuent de manière

remarquable le parcours de l'artiste espagnol, depuis les premiers essais en 1778 jusqu'aux *Taureaux de Bordeaux* que la lithographie a immortalisés en 1825.

Nourri de la philosophie des Lumières du XVIIIe siècle, Goya, en observateur lucide de son temps, porta un regard sans complaisance sur l'espèce humaine, sur les événements politiques douloureux qui frappèrent son pays. *Le Sommeil de la raison engendre les monstres*, le titre de l'une de ses plus célèbres gravures, en est un cruel constat. La gravure offrit, à ce peintre couronné de gloire à la Cour, la possibilité d'exprimer pleinement sa capacité d'invention sur un mode plus libre, plus intime.

“Le sommeil de la raison engendre des monstres”

Francisco Goya, *Caprices-Planche 43, Le sommeil de la raison engendre les monstres* 1799. Eau forte et aquarelle. Première édition. Petit Palais, Musée des Beaux-Arts de la Ville de Paris. © Petit Palais/ Roger Villet

La série de quatre-vingts eaux-fortes des *Caprices* édités en 1799 surprend par sa grande diversité où l'art du clair-obscur se déploie avec une maîtrise technique extraordinaire de l'eau-forte. Goya évoque les vices et les perversions qui habitent le cœur de l'homme. Les pratiques nocturnes de sorcellerie où surgissent des monstres fantastiques, des animaux étranges, des personnages inquiétants, se mêlent à des scènes érotiques, à des satires sociales ou politi-

ques, à des caricatures morales. Le clergé n'est pas épargné, les superstitions dénoncées, certaines planches sont des transpositions philosophiques ou littéraires, paraboles ou fables d'où l'ironie et la dérision ne sont pas absentes. La main du maître campe les silhouettes, souligne un détail, accompagne vigoureusement un geste. Chaque gravure est accompagnée d'une phrase incisive qui éclaire le propos impitoyable de Goya qui est de dénoncer les travers de la nature humaine. Quinze jours après sa mise en vente, l'album fut retiré, sans doute, pense-on, sur ordre de l'Inquisition. *Les Caprices* vaudront à Goya des difficultés jusqu'à son exil en France, c'est dire combien la violence de ces images a pu déranger les consciences.

Les Désastres de la guerre sont un témoignage personnel en 82 planches d'un réalisme effrayant sur la barbarie et les atrocités commises en temps de guerre. Commencée en 1810, au moment de l'invasion de l'Espagne par les troupes napoléoniennes, cette série, achevée dix ans plus tard, sera publiée après la mort de Goya. Sont développés par celui qui assista aux événements, « *J'ai vu cela* » note-t-il sur un des premières gravures, les thèmes de toutes les cruautés, de toutes les monstruosités dont la sauvagerie des ennemis français comme la brutalité des Espagnols sont capables : viols, pillages, meurtres, fusillades cadavres, famines. Car c'est l'état de guerre qui éveille chez l'homme les pires pulsions destructrices, qui est condamné, et pourtant face à ces horreurs, l'artiste éprouve un sentiment compassionnel pour tant de douleurs, tant de drames qui déchirent l'humanité.

La suite de *La Tauromachie*, gravée entre 1815 et 1816 sur de grandes plaques de cuivre, indique une volonté de traiter, cette fois, un sujet apolitique et de célébrer, depuis ses origines, la corrida, spectacle dont Goya fut un aficionado dès l'enfance. Cet art devenu populaire depuis la seconde moitié du XVIIIe siècle touche alors toutes les classes de la société. On construit des arènes, on réglemente les courses, les meilleurs toreros deviennent des héros. En trente-trois planches d'une exécution brillante, les phases rituelles de la corrida sont décrites, la bravoure, la virtuosité que manifestent banderillos, picadors, matadors sont évoquées. Par le génie du trait et l'emploi subtil d'ombre et de lumière, l'arène devient le théâtre où se déroule la tragédie de l'homme qui provoque le taureau et convoque la mort. Entre l'animal et l'homme se dessine un jeu où victime et bourreau alternent les rôles pour susciter admiration et pitié des spectateurs.

Alors qu'il termine *La Tauromachie*, Goya entreprend en 1816 une nouvelle suite de 22 cuivres de grand format, *Les Disparates* qui furent édités après la mort de son fils Javier en 1854. Ces gravures se singularisent par leur caractère mystérieux où d'énigmatiques monstres, d'obscurs fantasmes, des animaux étranges occupent des compositions qui nous entraî-

nent vers l'absurde, l'incohérent et le surnaturel. Ce monde secret, né des profondeurs de l'imagination, fascine par le trouble que l'on éprouve devant de telles visions cauchemardesques.

Les lithographies réalisées à la fin de la vie, entre 1819 et 1826, permettent à Goya d'explorer une technique encore récente. Il produit ses premiers essais alors qu'il habite encore à Madrid et poursuit sa recherche au cours de son séjour à Bordeaux grâce à l'aide de l'imprimeur Cyprien-Charles dont le portrait est présenté. Le grain de la pierre lithographique lui offre l'occasion d'exploiter de nouvelles possibilités, de travailler l'intensité des noirs et des blancs. Les quatre lithographies dites *Taureaux de Bordeaux* sont d'une audace saisissante. Elles ne peuvent s'oublier comme l'ensemble de cette exposition qui est complétée par des sections qui traitent des différentes techniques de la gravure et par la réception de l'œuvre gravé au XIXe siècle.

Marguerite Haladjian ◀

Petit Palais, avenue Winston-Churchill, Paris 75008.
Du mardi au dimanche, de 10h-18h ; jeudi 10h-20h.

**Quelques places !
encore disponibles avec l'Ucfaf
pour**

2

voyages en Arménie
voir site www.ucfaf.com

**1 voyage touristique
du 26 juillet au 10 août 2008**
soit 16 jours/15 nuits
au prix de 1565 euros par personne (30 maximum)
en demi-pension et chambre double,
incluant un circuit de 6 jours jusqu'au Karabagh
(taxes d'aéroport et visa en sus).

Renseignements :
E. Yazidjian au 01.42.87.95.98

**1 voyage randonnée
du 14 au 25 juillet 2008**
soit 12 jours/11 nuits
au prix de 1390 euros par personne (maximum 12)
incluant un circuit randonnée de 7 jours
en pension complète
et 3 jours à Erevan en demi-pension
avec excursions et visites quotidiennes
(taxes d'aéroport et visa en sus).

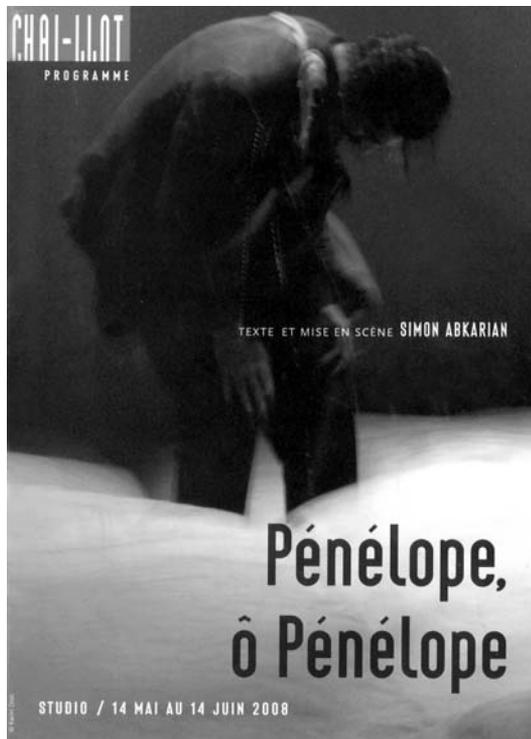
Renseignements :
A. Samikyan au 01.48.03.18.78

Simon Abkarian

Pénélope, ô Pénélope : un hymne à la femme, à la mère

Simon Abkarian a écrit, a réalisé et joue *Pénélope, ô Pénélope* au studio du théâtre de Chaillot jusqu'au 14 juin.*

L'écriture, comme dans les tragédies grecques, est double, elle fait alterner phrases poétiques et style tranchant, direct. La réalisation ? un décor minimal,

qui, comme le style, s'ouvre sur des tableaux pleins de poésie grâce aux mouvements et aux lumières en harmonie. Les acteurs sont des symboles et portent chacun des rôles lourds. Abkarian transmet une émotion qui va jusqu'aux larmes.

Pénélope, ô Pénélope traite de la guerre et de ses conséquences intimes dont personne ne veut parler mais que chaque être qui a vécu la guerre, porte comme une grande plaie qui ne cicatrise pas.

Qu'en est-il du guerrier qui revient ? Comment a-t-il été modelé par la guerre ? Qu'en est-il de sa famille ? De sa femme, de ses enfants ? qui ont chaque jour espéré, attendu son retour, subi cette longue absence et qui restent attachés à une personne qui n'existe plus.

Douleur universelle que tous les peuples qui ont vécu la guerre (peu en ont été épargnés) connaissent. « *Ma douleur est au-dessus des lois* » dit Pénélope.

EUROVISION 2008

Lors de la finale du concours de l'Eurovision 2008 à Belgrade, samedi 24 mai, qui a vu la victoire de la Russie, la représentante de l'Arménie, **Siroucho**, a remporté la quatrième place, devant la Turquie et l'Azerbaïdjan.

Une bien jolie performance.

Abkarian suit l'Odyssée et pour une fois l'imprécision du lieu et du temps apportent plus de force à la pièce, à son emprise sur le spectateur.

Pénélope coud à la machine sans amour, le prétendant menace Pénélope, négocie brutalement : « *Demain tu me diras oui ou je tuerai ton fils* » mais ne bande pas l'arc (ici tirer sur toutes les photos du passé). ULYSSE de retour dix ans après la Guerre de Troie fait ses preuves, mais, pour lui « *le pain de l'exil est amer* ».

Télémaque le fils, souffre de cette longue absence « *Il ne reviendra pas ton Ulysse* » dit-il à sa mère et se confie à ce misérable va-nu-pieds qui en réalité est son père.

Abkarian sait de quoi il parle, il a souffert ces souffrances que beaucoup d'entre nous portent en secret...

A.T.M.

*Avec Simon Abkarian, John Arnold, Georges Bigot, Sarajeanne Drillaud, Jocelyn Lagarrigue, Catherine Schaub-Abkarian.

COMMUNIQUÉ

Le club d'échecs de l'Ecole Tarkmantchatz avec le concours du cercle d'échecs d'Issy-les-Moulineaux (affilié FFE-FIDE) organise son **TOURNOI** le Dimanche 8 juin à partir de 14 h précises, participation gratuite, tournoi ouvert à tous les enfants de 7 à 16 ans licenciés ou non
Tournoi open système suisse en 7 rondes de 10 mn par joueur
S'inscrire par courrier avant le 3 juin au Club d'échecs – Ecole bilingue Tarkmantchatz – 19-27 sentier des Epinettes 92130 Issy-les-Moulineaux
Ou par courriel : echecs.tarkmantchatz@gmail.com.
Infos Christophe Lanoë au 06.99.44.39.83.

► CINÉ-CLUB ROUBEN MAMOULIAN

Un coin de ciel (La gifle)

Hommage à Henrik Malian

de Henrik Malian avec Mher Mgrditchian, Sofiko Tchiaourel, Achod Adamian, Galina Bélaieva

Jeudi 19 juin, 20h

UCFAF 6, cité du Wauxhall Paris 10^e

DONS À ACKHAR

M. Mme GOUDLIJIAN Jean-Marc (92 Issy-les-Moulineaux)	32 €
M. Mme TOUTDJIAN Pierre (92 Asnières)	12 €
M. Mme ASLANIAN Oscar (37 Savonnières)	42 €

LA RECETTE DE TANTE SUZANNE

Sini Keufté

(gâteau de viande)

Ingrédients

Pour le keufté

- 750 g bœuf maigre haché très fin
- 300 g boulghour
- 1 gros oignon haché
- 2 cuillerées à café de menthe séchée
- sel, poivre

Pour la farce :

- 750 g bourguignon haché
- 100 g pignons
- 100 g beurre
- 4 échalotes hachées
- 2 cuillerées à café cannelle
- sel, poivre
- 150 g beurre
- jus de citron

Préparation de la farce :

- Faire fondre le beurre dans une poêle et faire revenir sans coloration les échalotes hachées et les pignons.
- Ajouter la viande assaisonnée faire cuire légèrement et réserver.

Préparation du keufté :

- Laver et essorer le boulghour. Le laisser reposer 10 mn afin qu'il gonfle.
- Mélanger à la viande dans laquelle vous aurez incorporé l'oignon haché, la menthe, le sel et poivre.

- Beurrer un plat allant au four.
- Etaler en couche la moitié du keufté, bien aplatir. Disposer toute la farce.
- Recouvrir avec le reste de keufté, tasser légèrement à l'aide d'une spatule.
- Découper en losanges, rajouter une petite noisette de beurre sur chacun d'eux et asperger toute la surface avec un peu d'eau.
- Faire cuire le tout environ 45 mn à four très chaud.
- Chaque convive rajoutera du jus de citron.

Servir avec une bonne salade.

Bulletin d'abonnement

Oui, je souhaite recevoir *Achkhar* chaque quinzaine

Nom Prénom

Adresse

Code postal Ville

TARIFS

France 6 mois (11 n°) : 35 € - 1 an (22 n°) : 68 € - Soutien : 110 €

Etranger 85 € pour 1 an par virement (100 € par chèque)

par chèque bancaire ou postal à l'ordre de SARL NAREK

par virement IBAN à FR52.20041000 0123 9745 3H02 038 - BIC PSSTFRPPAR (depuis l'étranger)

Merci de libeller et adresser votre règlement à : Société Narek (Achkhar) - 6, cité du Wauxhall, 75010 Paris

Panorama de la littérature et de la musique arméniennes du XIXe siècle

Nigoghos Tigranian (1856-1951)

Peu connu du grand public, N. Tigranian est un acteur majeur du processus de sauvegarde et d'élaboration de l'identité et du patrimoine musical arméniens. Comme Kristapor Kara-Mourza et Magar Ekmalian, il fut l'un des premiers à transcrire des chants et danses populaires arméniens transmis par tradition orale. Il a le mérite d'avoir élargi son action à la musique des autres peuples du Caucase.

Nigoghos Tigranian est né le 19 août 1856 à Alexandropol (Gumri). Cette cité a joué un très grand rôle dans la culture arménienne de la deuxième moitié du XIXe siècle. On pouvait entendre dans cette ville de garnison des musiques populaires, des Achoughs, mais également de la musique européenne et russe grâce aux concerts en plein air des fanfares militaires.

Tigranian perd la vue à l'âge de neuf ans suite à une maladie. Ses parents consultent des spécialistes à Tiflis et Vienne (Autriche), sans résultat. L'enfant est alors inscrit dans une école pour non voyants de Vienne. Il y reçoit une éducation musicale qui se poursuit à l'Académie Supérieure de Musique. En 1880, ayant terminé ses études, il rentre à Alexandropol.

Il commence à transcrire pour le piano un certain nombre de pièces et relève en braille des musiques persanes, turques, arméniennes et géorgiennes. Le premier recueil est édité à Moscou en 1888 sous le titre « Chants populaires et Danses de Transcaucasie » de Nikolaos Tigranov. Les 7 pièces, Opus 1 sont : *Ah dila dila* (géorgienne) *Jguèr*, *Cilicie*, *Danse arménienne*, *danse en rond*, *Ko papagov* (arménienne) : *Charachoup* (persane).

Sa collaboration à partir de 1887, avec le célèbre thâriste Aghamal Melik-Aghamalov (Aghamalian) qui excellait dans la musique persane va lui permettre de transcrire et arranger des « Moughams » genre de musique persane monodique improvisée dans des modes orientaux. Il en transcrit les meilleures pour violon et piano comme *Chakhmaz*. Ces pièces, harmonisées, obtiennent un grand succès non seulement dans le Caucase mais également en Russie et en Europe auprès des spécialistes de musique orientale.

Pour accroître ses connaissances, le jeune musicien se rend en 1893 à Saint-Petersbourg, rencontre des compositeurs russes, en particulier Rimski Korsakov qui s'intéresse vivement à ses travaux. (*Rappelons qu'au XIXe siècle la culture de la Russie du sud et le Caucase appelés également l'Orient russe a bénéficié de l'engouement considérable des musiciens russes qui y ont trouvé une source d'inspiration nouvelle pour l'élaboration de leur musique nationale.*)

Le 22 avril 1894, N. Tigranian donne son premier récital de piano à Saint-Petersbourg avec au programme Beethoven, Chopin et N. Tigranian, suivi de concerts à Moscou, Nor Nakhitchévan, Tiflis, Chouchi, Alexandropol. A Tiflis, le journal *Mechag* relève que le musicien réussit à jouer au piano des musiques orientales sans dénaturer leur âme.

Durant son séjour, il rencontre le jeune Alexandre Spendiarian encore étudiant pour qui cette rencontre sera très importante et décidera de son orientation artistique. A son retour en Crimée, comme N. Tigranian, il transcrira la musique populaire des Tatars, Bachkirs et Juifs. Plus tard, dans son opéra *Almast*, Tigranian utilisera deux Moughams recueillis par N. Tigranian, idem pour sa *Marche perse* qui connut un grand succès.

N. Tigranian travaille sur un éventail très large, excellent pianiste, il est connu dans les milieux arméniens et russes. Grâce à lui, le public découvre la musique du Caucase. En plus de ses concerts, il enseigne la musique orientale, cherche à en faire découvrir la personnalité donnant ses exemples au piano.

En 1900, il participe à l'**Exposition universelle de Paris** en qualité de précurseur de la transcription et de l'arrangement de musiques orientales. Il reçoit une médaille de bronze.

On doit rappeler que son passage à Paris sera suivi des premières publications de musique arménienne de la Schola Cantorum.

N. Tigranian est considéré comme un grand spécialiste de musique orientale ses conférences, ses articles dans la presse russe et arménienne sont suivis par les plus grands compositeurs. Il aura une influence sur des musiciens comme A. Tigranian, S. Parkhoutarian, A. Spendiarian, A. Khatchatourian, M. Ipollitov-Ivanov, K. Kozatchenko, R. Glière.

Pour ce qui est de la musique arménienne, ses transcriptions de chants et danses contribuent à la naissance du patrimoine musical national. Citons *Duz bar*, *Ed ou aratch*, *Tars bar*, *Vart gochigues*, *Chavali*, *Erevanian denki*, *Findjan*, Avec l'aide du compositeur russe Tzernov, il transcrit des pièces pour orchestre symphonique qui seront jouées par celui de Saint-Petersbourg.

Tigranian crée en 1922 à Léninakan (Alexandropol), une école pour non-voyants où il enseigne la musique et ses amis publient un recueil consacré à la vie et l'œuvre du musicien : *N. Tigranian et la musique orientale* (1927).

Plus tard, il s'installe à Erevan où il disparaît le 17 février 1951 âgé de 95 ans.

Durant sa longue carrière, ce grand musicien a côtoyé trois générations, servi la musique arménienne mais également celle de nombreux peuples pour lesquels il restera un musicien éminent. Il a sauvé de l'oubli de très nombreux trésors de la musique populaire, a écrit pour piano, chant, violon, musique de chambre (quatuor à cordes, trio) ensemble symphonique, instruments populaires.

Cas unique dans l'histoire de la musique arménienne, il a pu connaître l'évolution du langage musical de son peuple et entendre les œuvres de ses successeurs auxquels il a survécu.

En 1903, paraît un album artistique dédié au peintre Aïvazovsky (1817-1900) grand amateur de musique. On y trouve plusieurs œuvres de compositeurs russes et arméniens, amis du peintre, en particulier N. Rimski-Korsakov, C. Cui, A. Spendiarian, Komitas. N. Tigranian s'y trouve avec une danse jouée traditionnellement au thâr et transcrite pour piano : *Rangui* sous-titrée : *La Danse du soleil des jeunes filles*. Cette pièce, sous le nom de *Erangui* se retrouve sous une version différente dans un manuscrit de Komitas (1902). Le musicologue Robert Atayan, dans son édition des œuvres de Komitas (vol. 6) analyse la concordance des deux sans conclure à l'antériorité de l'une par rapport à l'autre. Plus tard, *Erangui* sera arrangée pour quatuor ou orchestre à cordes par S. Aslamazian, sous le nom de *Danse de Vagharchapat*. Arno Babadjanian, écrira sous ce même titre en 1947 une version virtuose pour piano (1947), qui contribuera à sa célébrité !

Ces versions de Komitas, Aslamazian et A. Babadjanian sont toutes les trois des œuvres majeures du patrimoine musical et N. Tigranian a pu les entendre...

Moins connu que Komitas, N. Tigranian mérite notre reconnaissance pour sa contribution à la sauvegarde et au développement de la musique arménienne.

Alexandre Siranossian ◀